

אירופה תגרש מהגרים סורים? לא כל כך מהר

written by אלי קלוטשטיין | 19.02.2025

מבקש מקלט סורי בן 23 דקר בסוף השבוע עוברי אורח תמימים בעיירה פילאך באוסטריה, ורצח נער בן 14. ארבעה בני אדם נוספים נפצעו בתקרית, שניים מהם במצב קשה. תמונות שהופצו מהאירוע ברחבי הרשת הותירו רבים בהלם, שכן המחבל נראה מחויך ושמח תוך כדי מעצרו, דקות ספורות בלבד אחרי שדקר למוות אדם אחר. בהמשך התברר כי הדוקר קיבל השראה מפיגועים של דאעש, וכי עבר הקצנה ברשת. הקורבנות, כך נראה, הותקפו באקראי, ולא הייתה ביניהם היכרות קודמת.

סיפורו של מבקש המקלט הזה החזיר באחת לתודעה העולמית דיון שמתנהל באירופה כבר שנים אחדות, ואשר לכאורה עבר שינוי דרמטי בשלושה החודשים האחרונים: מה לעשות עם המהגרים שהגיעו ליבשת והציפו אותה בכמויות אדירות, ובפרט בכל הקשור למבקשי המקלט שהגיעו ליבשת מסוריה מאז פרוץ מלחמת האזרחים במדינה ב-2011.

לפי נתוני הנציבות האירופית לשנת 2023, כ-450 מיליון בני אדם מתגוררים בכל רחבי האיחוד האירופי, ומהם כ-42.5 מיליון איש שלא נולדו בארצות האיחוד ² כלומר, כ-10 אחוזים מכלל האוכלוסייה באיחוד היא מהגרים ומבקשי מקלט. בסוריה ערב מלחמת האזרחים, לפי נתוני הבנק העולמי, התגוררו 20.8 מיליון בני אדם. כיום, לטענת האו"ם, יש כ-6.25 מיליון פליטים סורים בעולם, שמתוכם לפי ההערכות הגיעו כ-1.3 מיליון לאירופה לבדה ² רובם לגרמניה, לשוודיה ולאוסטריה. כלומר, לפי החישוב הזה, כ-6 אחוזים מאוכלוסיית סוריה ערב המלחמה היגרה ליבשת.

זהו מספר משמעותי לכל הדעות, שמתייחס לכמות פליטים ענקית שמקורה במדינה שאינה מערבית. משמעות הדבר היא שהפליטים הגיעו לרוב מרקע שאינו דובר אנגלית ברמה גבוהה, ובוודאי שלא שלטו ברוב השפות המקומיות האחרות ביבשת הישנה. הסורים שחיפשו מקלט באירופה הגיעו פעמים רבות ללא רכוש רב או כסף, ולעיתים קרובות נקלטו בקהילות המוסלמיות המקומיות, ולא נטמעו באוכלוסייה הכללית, שמתאפיינת בערכים מערביים-נוצריים-ליברליים. גם בקהילות אלה, לפי דיווחים, הם נתקלו בקשיים: האוכלוסייה הסונית דוברת הערבית בגרמניה, למשל, הייתה שמרנית וקיצונית יותר מרוב הסורים שהגיעו אליה, וגם בקרבה הם התקשו להשתלב.

מנגד, מיעוט מתוך המהגרים הללו הפגין קיצוניות אסלאמית נוקשה, ופיגועים שביצעו מבקשי מקלט סורים אשר הזדהו עם ארגון המדינה האסלאמית או עם דאעש הקפיצו את האסלאמופוביה באירופה, והדגישו את הבעייתיות בקליטתם. כך נוצר מעגל קסמים: הפיגועים

שביצעו המיעוטים יצרו גילויי אפליה כלפי הרוב, שגם כך התקשה להשתלב. התוצאה היא עוד יותר קשיים בשילוב, ופנייה נוספת של מהגרים להקצנה. התוספת של לוחמי דאעש מסוריה שהיגרו לאירופה אחרי הבסת ארגון הטרור רק החריפה את הבעיה.

ובכל זאת, מדינות אירופה נקטו גישה הומניטרית ומסבירת פנים לפליטים הסורים שברחו ממולדתם: בשישה החודשים הראשונים של 2024 אושרו 90 אחוזים מבקשות המקלט של המהגרים הסורים שהגיעו ליבשת, ומי שהגישו אותן קיבלו מעמד מוגן או אישור פליטות. בחודשים הראשונים של השנה שעברה היו כמה מדינות, כגון איטליה ואוסטריה, שביקשו להכריז על סוריה כ"מדינה מוגנת" ולהפסיק לקלוט את מבקשי המקלט שהגיעו ממנה ² אך הם לא ייצגו את הקו המרכזי ביבשת.

אולי לא כדאי למהר

ההתמודדות עם הפליטים הסורים באירופה, כמו גם עם פליטים אחרים, מתאפיינת בשלל קשיים סוציאליים, דמוגרפיים, כלכליים ועוד. אלא שכל עוד חוו מבקשי המקלט הסורים סכנת חיים במולדתם, היה צידוק אידיאולוגי כלשהו להתמודדות עם האתגרים הללו. הנחת היסוד הזאת השתנתה באופן מהותי מאז נפילת משטר אסד בדצמבר 2024, שכן לפתע נוצרה תקווה שהמשטר החדש לא יטבח בתושביו כמו זה של הרודן מדמשק.

ואכן, זמן קצר לאחר נפילת הבירה הסורית בידי המורדים שניהלו מלחמת בזק נגד אסד, החלו מנהיגי אירופה לשקול את צעדיהם כלפי ההגירה מהמדינה המזרח-תיכונית. למעשה, מהירות תגובתם מוכיחה אולי יותר מכול כי בעקבות הביקורת הנרחבת בארצותיהם מנהיגי היבשת רק חיכו לתירוץ מתאים כדי לטפל במדיניות ההגירה ² וסוף-סוף הם קיבלו לידם את ההזדמנות לעשות זאת.

וכך, יום אחד בלבד לאחר נפילת דמשק בידי אחמד א-שרע (מוחמד אל-ג'ולאני) וחבר מרעיו, החלו מדינות אירופיות בזו אחר זו להודיע על הקפאת כל התהליכים לקליטת מבקשי מקלט סורים. עשרות אלפי בקשות כאלה עוד היו פתוחות באותה עת, ובאחת נכנסו למצב של חוסר ודאות כל אותן משפחות שעשו מסע ארוך ומפרך ליבשת ² וגילו שהאפשרות להתיישב בה נסגרה בפניהן.

ב-9 בדצמבר נודע כי גרמניה, בריטניה, צרפת, נורבגיה, איטליה, אוסטריה, הולנד, יוון ודנמרק הקפואו את כל הליכי קבלת מבקשי המקלט, או שהן שוקלות לעשות כן. לכאורה רבות מהמדינות הללו ציינו כי הן עוצרות את הבירוקרטיה וההליך לקליטת המהגרים עד שיתבהר המצב בסוריה, אך עד היום הן לא חזרו לקלוט מבקשי מקלט חדשים.

נראה שההתפתחות הזאת נעשתה במקביל גם לרצונם של סורים רבים לחזור לביתם, בעקבות השינוי המשטרי בדמשק. ראש סוכנות הפליטים של האו"ם אמר בסוף החודש שעבר כי כ-30 אחוזים ממיליוני הפליטים שמתגוררים בארצות המזרח התיכון רוצים לשוב הביתה, לאחר

שקודם לכן איש כלל לא רצה לחזור. בקפריסין, למשל [2] אחת המדינות העיקריות שניצבות מול שטף הפליטים שמגיע מאזור סוריה ולבנון [2] דיווחה הממשלה באמצע ינואר כי למעלה מאלף סורים ביטלו את בקשת המקלט שלהם בשל כוונתם לחזור למולדתם, ו-500 נוספים כבר שבו אליה. מירדן, מדינה שגם היא מארחת כ-1.3 מיליון פליטים סורים, שבו למולדתם כ-17 אלף סורים מהגרים עד אמצע ינואר.

אלא שלמרות הרצון של רבים באירופה "להיפטר" מהסורים, מאז תום מלחמת האזרחים במדינה החלו להישמע קריאות שאסור למהר ולהחזיר אותם לביתם. ראשית, משום שלא בטוח שהסכנה אכן חלפה לחלוטין, שכן כוחות מקומיים עדיין נאבקים זה בזה, וגם המעצמות האזוריות מנסות עוד לקבוע כיצד ייראה העתיד במדינה. בנוסף, נטען שהמצב של סוריה עצמה עדיין אינו מאפשר את קליטתם של כל כך הרבה אנשים, ודחיקה שלהם בחזרה למדינה תעמיד אותם בסכנה על רקע היעדר התשתיות, המצב התברואתי ועוד.

טענה נוספת הייתה שיש להבדיל בין המדינות השונות שקלטו את הפליטים בהתאם לקשיים שעומדים בפניהם. בטורקיה, למשל [2] שלפי ההערכות קלטה כמות עצומה של כ-3 מיליון סורים [2] הפליטים מתמודדים עם הזדמנויות מוגבלות, עוינות של האוכלוסייה המקומית ומחסור בתנאים בסיסיים. באירופה, מנגד, יש להם גישה לשירותים סוציאליים, ואפילו אפשרות להתארח במקרים מסוימים. לראייה, הטורקים אכן הכריזו שתוך שבועות ספורים מנפילתו של אסד חזרו כמה עשרות אלפי סורים לארצם, שכנראה רק רצו לברוח מציפורני האוכלוסייה הטורקית.

בהערת אגב, מעניין לראות שהטורקים ניסו למנף את מצבם של הפליטים לקידום שאיפותיהם הפוליטיות. בתקשורת הרשמית במדינה נפוצו בחודש שעבר כמה כתבות על סיפורים של פליטים שטענו כי פחדו לחזור למולדתם בגלל השליטה של גורמים כורדיים בחלקים של צפון סוריה. המוטיב החוזר בסיפורים האלה, שנראה די מכוון ומוכוון מלמעלה, וכלל לא מקרי, עשוי לשמש בידי אנקרה כתירוץ אפשרי לפלישה למחוזות הכורדיים בצפון סוריה, ובוודאי שהוא מסייע לה להשחיר את פניהן של הקבוצות הכורדיות שם, אולי כדרבון לפירוקן ממשק.

מכל מקום, חיזוק מפתיע לקריאה להמתין עוד ולהבין מה המצב בדמשק הגיע מכיוון המשטר הסורי החדש, שבעצמו טרם קלט כנראה את היקף הקשיים שעמם יתמודד בימים הראשונים לקיומו. שר החוץ החדש של סוריה, אסעד אל-שיבאני, זעק באמצע ינואר שאין צורך לזרז את שיבת מבקשי המקלט ממולדתו שמצאו מפלט בגרמניה. "הם בטוחים שם", הוא אמר לסוכנות הידיעות הגרמנית, כאילו כדי להדגיש את הניגוד מהמצב בסוריה עצמה.

סוכנות הפליטים של האו"ם, שגם היא נרתעה מהרעיון של החזרת הפליטים לארצם, הודיעה כי המצב בסוריה קשה מאוד [2] וכי המשפחות שנותרו במדינה או שבו אליה מתמודדים עם אתגרים מהותיים. נציג הסוכנות בסוריה ציין כי בשביל רבים מהחוזרים, "חייהם החדשים בסוריה למרבה הצער יכללו שינה בתוך יריעות פלסטיק". לפי נתוני הסוכנות מהימים האחרונים, בסך הכול כמעט 300 אלף סורים שבו לארצם מאז נפילת אסד [2] כלומר, כ-5 אחוזים מכלל הפליטים שברחו

מארצם [2] והם נוספו לכ-800 אלף עקורים אחרים במדינה. הסוכנות קראה להאיץ את מאמצי השיקום במדינה, והתריעה כי הצפה נוספת של התשתיות ההרוסות במדינה רק תעודד בריחה מחודשת של הפליטים לארצות זרות.

הדיון הפנימי מתחמם

המדינות באירופה מודעות כמובן לקשיים שקיימים בסוריה, ולא מתעלמות מהם. בה בעת, הרגש האנטי-מוסלמי שגואה באיחוד, עליית הימין ביבשת ופיגועים מזדמנים שמבצעים מהגרים מוסלמים מחייבים את ראשי המדינות לעשות משהו בעניין מבקשי המקלט. אגב, את הפיגועים לאו דווקא מבצעים פליטים מסוריה. בשבוע שעבר, למשל, מבקש מקלט מאפגניסטן דרס במכוון עשרות בני אדם במינכן, זמן קצר לפני שוועידת הביטחון התכנסה בעיר. נסיבות אלה, בנוסף למערכות בחירות ברבות ממדינות אירופה, מעלות את רף הקריאות לנקוט פעולה שתפתור את בעיית ההקצנה האסלאמית ביבשת.

אחד הצעדים שנוקטים מנהיגי היבשת, כך נראה, הוא תהליך להקלה הדרגתית של העיצומים מעל סוריה. סגנית נציבת החוץ האירופית אמרה כי האיחוד מתכנן "לפעול במהירות" בהקשר זה, מתוך הבנה שהעיצומים גם מקשים על שיקומה של סוריה בתום מלחמת האזרחים [2] ובתוך כך גם על קליטתם המחודשת של המגרים הסורים במולדתם.

במקביל, מתחמם הדיון הפנימי ברבות ממדינות אירופה על דרך הפעולה הנכונה שיש לדבוק בה אל מול הפליטים. מפלגת הימין AFD בגרמניה [2] שזכתה לחיבוק החם של המיליארדר אילון מאסק [2] בולטת בכוונותיה בהקשר זה. מנהיגי המפלגה מאמצים באופן הולך וגובר הצעות לגירוש נרחב של הפליטים מהמדינה אם ייבחרו לשלטון ביום ראשון הקרוב, ואנשי המפלגה אף נצפו בפעילות תעמולה בערי גרמניה כשהם מחלקים "כרטיסי טיסה" מזויפים לפליטים, כדי לעודד אותם לשוב למולדתם.

ככלל, סוגיית הפליטים היא אחת הבערות על סדר היום הגרמני לקראת הבחירות, ורק בחודש שעבר נודע כי הממשלה מציעה לכל מהגר שירצה לחזור לסוריה 1,700 אירו כמענק עזיבה, ועד 4,000 אירו לכל משפחה. פרידריך מרץ, מנהיג המפלגה הנוצרית-דמוקרטית, נחשב כמועמד המוביל לקנצלר הבא, ונודע בעבר באמירות חריפות כלפי מהגרים מוסלמים בגרמניה. באחרונה, אולי כחלק מקמפיין הבחירות שלו, הוא ניסה ללא הצלחה לקדם בבית הנבחרים במדינה, הבונדסטאג, צו שמסמל על הכיוון שבו הוא עשוי לנקוט: ההצעה שלו כללה הידוק של ביקורת הגבולות הגרמנית, איסור על כניסה אליה ללא מסמכים בתוקף, מעצר מהגרים שקליטתם בגרמניה נשללה [2] וגם טיסות יומיות שבהן יגורשו מבקשי מקלט, כולל לסוריה.

הסוגיה הזאת בוערת גם בסדר יומן של מדינות אחרות, כגון אוסטריה: וינה הודיעה על תוכניותיה לגרש את המהגרים הסורים כבר מרגע שבשאר אלאסד הודח מהשלטון, ושר הפנים ציין כי הורה על הכנת תוכנית לגירוש והשבה של כל 100 אלף מבקשי המקלט הסורים

המתגוררים באוסטריה. גם הממשלה בווינה הכריזה כי תציע תשלום של כאלף אירו לכל מהגר סורי שירצה לחזור הביתה. לפי עדויות של מבקשי מקלט במדינה, היא אף החלה לשלוח מכתבים למהגרים שנמצאים בה פחות מחמש שנים, ובהם התריעה בפניהם על תחילתו של הליך לביטול מעמד הפליטות שלהם.

בבלגיה הכריזה הממשלה כי קבוצה ראשונה של כמה עשרות סורים, בעיקר גברים ללא משפחה, חזרו לארצם באמצע ינואר. בנוסף ציינה הממשלה כי מספר הולך וגובר של סורים מביעים עניין בחזרה מרצון. בבריטניה, שם הנהגת המדינה מודאגת מעליית מפלגות הימין, אמרה הממשלה כי תעדכן את מדיניות ההגירה כך שיהיה זה כמעט בלתי אפשרי למהגרים לקבל אזרחות בריטית אם נכנסו לאי בדרכים לא חוקיות או מסוכנות. קודם לכן, גם אם מבקש מקלט הגיע בסירה קטנה ורעועה דרך התעלה לבריטניה, כעבור עשר שנים הוא היה זכאי לאזרחות.

מבקשי המקלט הסורים עצמם מבינים כי חל שינוי במצבם, וכי אינם רצויים עוד באירופה. יש כאלה, למשל, שפנו לממשלות המקומיות בבקשה לחזור לביקור בסוריה כדי לבחון את תנאי המחיה שם ואת אפשרות ההשתלבות שלהם שם ² ובה בעת לשמור על מעמדם כפליטים מוגנים, כדי שתהיה להם אפשרות לשוב לאירופה. ואכן, לא מדובר בדאגה חסרת בסיס: ממשלת בריטניה, למשל, הצהירה בפני הפליטים כי אינה מתחייבת שתאפשר את חזרתם לממלכה בתום ביקור מולדת.

ובכל זאת, למרות כל הצהרות הכוונות הללו והתוכניות הראשוניות, מומחים בתחום מעירים שלא נעשים עדיין באירופה צעדים מעשיים וממשיים שיביאו להגלייתם או גירושם של מבקשי המקלט הסורים. כל האיתותים האחרונים מצד ממשלות היבשת, נטען, נועדו רק להראות לציבור המקומי שהן עושות משהו, פועלות בדרך כלשהי כדי לקדם את פתרון הסוגיה.

צריך גם לזכור שעל אף דעת הקהל השלילית, ואפילו למרות הפיגועים שמבצעים מהגרים ג'יהאדיסטים, האירופים מתמודדים עם בעיות קשות לא פחות בחזיתות אחרות ³ ובראש ובראשונה המלחמה באוקראינה. בכל מה שקשור לפליטים, למשל, מדינות היבשת נושאות בנטל גדול מאוד של מבקשי מקלט שהגיעו מקייב, שמספרם עולה בהרבה על הסורים ומגיע לכמה מיליונים. במקביל, בתי המשפט באיחוד דבקים עדיין בעמדות משפטיות שמאפשרות קליטה של מבקשי מקלט ומהגרים, וממשלות שירצו לסלק מתחומן פליטים סורים יידרשו ככל הנראה לשאת בנטל ההוכחה אל מול הטריבונלים הבכירים ביבשת ולהצדיק את עמדתן.

אומנם, מתחילים באחרונה שינויים גם ברמה המערכתית של האיחוד האירופי, כולל הצעות להאיץ את הגירוש של מבקשי מקלט שבקשתם נדחתה או הקמת מרכזים לקליטת מהגרים מחוץ לאיחוד, אך בכל מקרה מדובר על יוזמות שיבוצעו רק בעוד תקופה ארוכה ⁴ מהקיץ הקרוב, למשל. נוסף על כך, ישנו פער גדול עדיין בין רמת התוכניות ובין העשייה בפועל.

שיקול אחר שגם עשוי להשפיע על קצב גירוש הפליטים הוא העובדה שחלקם בכל זאת השתלבו

ממדינות היבשת, ויש ארצות ² גרמניה, למשל ³ שכבר החלו להסתמך במידה כזו או אחרת על כוח העבודה הזול שהגיע אליהן, ויתקשו להסתדר בלעדיו. מערכות הבריאות בברלין, לדוגמה, התריעו כי גירוש כל הרופאים הסורים מהמדינה יביא לקריסה ולפיחות ניכר בשירותים לאזרחים.

בעתיד הקרוב נדע כיצד ואם בכלל משתנה מדיניות ההגירה והקליטה ביבשת, ומה תעשה סוריה עצמה בעניין הפליטים הרבים. קליטה מחודשת של כמה מיליוני בני אדם, גם בתנאים אופטימליים, אינה קלה כלל. האופן שבו ינהגו מדינות היבשת יכריע גם אם היא תצטרך להתמודד עם אתגרים נוספים.

בזווית הישראלית, מעניין לראות כיצד הלך הרוח הציבורי באירופה כלפי קליטת פליטים ממוצא מוסלמי תשפיע על עמדתם של מנהיגי היבשת באשר לתוכנית שהגה נשיא ארה"ב דונלד טראמפ לפינוי תושבי רצועת עזה ולהעתקתם למקומות אחרים. עד כה התנגדו ראשי היבשת לתוכנית באופן נחרץ, ככל הנראה על רקע אידיאולוגי ודבקות בפתרון שתי המדינות יותר מאשר מניעים תועלתניים או מעשיים.

לא סביר שהם חוששים מכוונה לשכן כמה מאות אלפי עזתים ברחבי היבשת, שכן ממילא דווח כי טראמפ מעוניין להעביר שיעור נרחב של האוכלוסייה ברצועה למדינות אפריקניות כגון סומלילנד, פונטלנד או מרוקו. אולי ביבשת מודאגים מתסריט שבמסגרתו לחץ גדול יותר על אוכלוסייה של מדינות מוכות עוני כגון מצרים או סומליה ידחוף חלק מהאוכלוסייה המקומית או החדשה להגירה, שעקב כך תנסה להידפק על דלתות אירופה.

בה בעת, קשה להתעלם מהצביעות בעמדה האירופית: אם ראשי היבשת מוטרדים מהתנאים בסוריה, וסבורים שחשוב לדאוג קודם כול לביטחונם של הפליטים, אפילו אם יישארו עוד קצת באירופה ⁴ כיצד הם יכולים להסביר את עמדתם לגבי עזה? הרי שם המצב דומה: ברצועה שוררת סכנה גדולה, ואילו התוכנית מבקשת להעביר אותם ⁵ באופן זמני, מרצון בלבד, ותוך ערובה לביטחונם ⁶ למקומות שבהם לא נשקפת סכנה לחייהם, והם יוכלו להתפתח גם כלכלית.

ככל שתעלה סוגיית הפליטים מסוריה על סדר היום האירופי ותתגבר, ישראל צריכה להמשיך להשתמש בקלף הזה. ארה"ב וישראל יכולות לקדם את מימוש התוכנית בעזה גם ללא תמיכה אירופית, אך זו בהחלט יכולה לעזור. אם בירושלים ישחקו נכון על הרגשות האירופיים, וידגישו את האופן שבו שני המצבים דומים, ייתכן שנוכל לאתר שם כמה אוזניים קשובות.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 19.2.25